

ما از عدالت سهمی داریم
سازمان حقوق بشر ایران

سال چهارم شماره ۸۳

۲۴ مرداد ۱۳۹۷ / ۱۵ اوت ۲۰۱۸

دادگاه‌های ویژه مبارزه با «اخلاق‌گراان اقتصادی»؛

قانونی یا غیر قانونی؟

ما از عدالت سهمی داریم

دو هفته نامه الکترونیکی تخصصی حقوق بشر

صاحب امتیاز و مدیر مسئول: سازمان حقوق بشر ایران / محمود امیری مقدم

سردبیر این شماره: کامبیز غفوری

تحریریه: فیروزه رمضانزاده، نقی محمودی

صفحه بندی: ماهور خوش قدم

تماس با مجله: mail@iranhr.net

حقوق ما در ویرایش مطالب آزاد است

یادداشت هایی که از روزنامه نگاران و اشخاص دریافت می شود نظر شخصی آنان است و دیدگاه مجله حقوق ما نیست

دادگاه‌های ویژه مبارزه با «مفسدان و اخلاک‌گران اقتصادی»؛
قانونی یا غیرقانونی؟

صالح نیکبخت: به قوانین موجود تیر خلاص زده‌اند

شیرین عبادی: نوشتن این نامه خلاف قانون و تأیید
آن خارج از اختیارات رهبری بود

محمود طراوت روی: در هیچ شرایطی نباید به
دادرسی عادلانه خدشه وارد شود

فرامین سلطانی و احکام حکومتی؛
از خمینی تا خامنه‌ای

قاسم شعله‌سعدی: مشکل را باید در خود
قانون اساسی جست

«یک گام مثبت برای مقابله با رانت‌خواری»
از منظر رئیس شورای فرهنگی نهاد ریاست جمهوری

دادگاه‌های ویژه مبارزه با «مفسدان و اخلاالگران اقتصادی»؛ قانونی یا غیرقانونی؟

کامبیز غفوری

روز بیستم مرداد ۱۳۹۷، رهبر جمهوری اسلامی با مفاد نامه‌ای موافقت کرد که رئیس قوه قضائیه به او نوشته و در آن خواسته بود تا برای «برخورد قاطع و سریع» با کسانی که «اخلاالگران و مفسدان اقتصادی» خوانده شده است، محاکم ویژه‌ای اختصاص داده شود.

نه تنها عده‌ای از حقوق‌دانان، بلکه حتی برخی از نمایندگان مجلس شورای اسلامی مانند علی مطهری، این کار را «دور زدن مجلس» خوانده‌اند. حقوق‌دانان و کارشناسان علوم اجتماعی و مدنی، بر این باورند که اصل تفکیک قوا با چنین اقدام‌هایی بیش از پیش تضعیف می‌شود و این کار، بی‌اعتنایی به جایگاه مجلس به عنوان نهاد قانون‌گذاری است.

گروهی اما مشکل را در قانون اساسی جمهوری اسلامی می‌دانند که طبق اصول ۵۷ و ۱۱۰، اختیارات ویژه‌ای به ولی فقیه می‌دهد. بر مبنای تئوری ولایت فقیه، حکم حکومتی ولی فقیه نه تنها می‌تواند فراتر از قوانین عادی قرار گیرد، بلکه حتی می‌تواند قوانین شریعت را نیز برای مصلحت «نظام اسلامی» معلق کند.

گروهی دیگر اما معتقدند که این اقدام در چارچوب قوانین کنونی جمهوری اسلامی نیز غیرقانونی است.

مجله حقوق ما در شماره ۸۳ خود با پنج حقوق‌دان در این مورد گفت‌وگو کرده و همچنین نظر رئیس شورای فرهنگی نهاد ریاست جمهوری را در این مورد جویا شده است.

شیرین عبادی، حقوق‌دان برجسته ایرانی، در این زمینه معتقد است: «این که رئیس یک قوه بخواهد خارج از روالی که قانون اساسی تعیین کرده اعمالی را انجام بدهد یا محاکماتی را برپا نماید، کاملاً عملی برخلاف قانون است و رهبر نیز چنین اختیاراتی ندارد. اساساً هم نوشتن این نامه به رهبر، خلاف

قانون و اشتباه است و همین طور تأیید این نامه توسط رهبر از اختیارات قانون اساسی برای رهبری نیست.»

محمود طراوت روی، حقوق‌دان و وکیل دادگستری ساکن ایران، معتقد است: «اصل این که رییس قوه قضائیه به رهبری نامه می‌نویسد و خارج از چارچوب غیر قانون‌گذاری می‌خواهد موادی از آیین دادرسی کیفری را تغییر دهد، خودش خلاف قانون است.»

به گفته او، «اصولاً براساس تجربه‌ای که داریم وقتی دادگاه‌های ویژه و آئین دادرسی‌های ویژه تشکیل و طراحی می‌شود، خروجی آن نقض حقوق دفاعی متهم است.»

صالح نیکبخت وکیلی که در اوایل دهه ۷۰ خورشیدی در پرونده جنجالی معروف به اختلاس ۱۲۳ میلیاردی، وکالت بانک صادرات را برعهده داشت، می‌گوید: «این مسائل با پیشنهاد رهبری مطابقت ندارد وقتی که ایشان اشاره کردند که «در مورد اتقان احکام دادگاه‌ها، دقت لازم صورت گیرد.» اتقان یعنی محکم و مستدل باشد اما با این روش‌ها مثل دادگاه صحرائی عمل می‌شود، در واقع تیر خلاصی زده‌اند به قانون دادرسی کیفری، قانونی که در سال ۱۲۹۰ توسط موسیو پرنی، دادستان قبلی پاریس، پایه‌گذاری شد.»

نقی محمودی می‌گوید: «صدور چنین دستوری از سوی خامنه‌ای برای تشکیل دادگاه ویژه، نه تنها با اصول مسلم حقوقی و دادرسی عادلانه در تعارض است بلکه خارج از حیطه اختیارات وی حتی در قانون اساسی خود جمهوری اسلامی ایران است.»

قاسم شعله‌سعدی اما معتقد است که قانون اساسی جمهوری اسلامی از اساس ایراد دارد. او می‌گوید: «امروز بر خلاف آن زمان که مستشارالدوله می‌گفت مشکل کشور یک کلمه است

و آن نبود «قانون»؛ من ادعا می‌کنم که امروز مشکل کشور، یک کلمه است و آن خود «قانون اساسی» جمهوری اسلامی است.»

در پایان، نظر سیدرضا اکرمی، رئیس شورای فرهنگی نهاد ریاست جمهوری و عضو شورای مرکزی جامعه روحانیت مبارز، را خواهید خواند که نامه اخیر رییس قوه قضائیه به رهبر جمهوری اسلامی را یک «گام مثبت برای مقابله با فساد و رانت‌خواری در کشور» ارزیابی می‌کند.

نظر هر پنج حقوق‌دان و رئیس شورای فرهنگی نهاد ریاست جمهوری را می‌توانید در این شماره بخوانید. متن کامل نامه‌نگاری رئیس قوه قضائیه و رهبر جمهوری اسلامی نیز در ذیل آمده است.

نامه رئیس قوه قضائیه جمهوری اسلامی:

«بسم الله الرحمن الرحيم

محضر مبارک حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (ادام الله ظلّه الوارف) رهبر معظم انقلاب اسلامی
سلام علیکم

با احترام، نظر به شرایط ویژه اقتصادی کنونی که نوعی جنگ اقتصادی محسوب می‌شود و متأسفانه عده‌ای از اخلاالگران و مفسدان اقتصادی هم در راستای اهداف دشمن موجبات آن را فراهم و مرتکب جرایمی می‌شوند که ضرورت برخورد قاطع و سریع با آنان را می‌طلبد، در صورت صلاحدید به رئیس قوه قضائیه اجازه فرمائید در چارچوب قانون مجازات اخلاالگران در نظام اقتصادی کشور مصوب ۱۹ / ۹ / ۱۳۶۹ با اصلاحات و الحاقات بعدی و ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ با رعایت موارد ذیل اقدام نماید.

۱- حسب مفاد تبصره ۶ ماده ۲ قانون مذکور شعبی از دادگاه انقلاب اسلامی را با ترکیب سه نفر قاضی با حداقل ۲۰ سال سابقه قضائی (یک نفر رئیس و دو مستشار) تشکیل دهد. رسمیت دادگاه با حضور دو نفر از اعضاء خواهد بود.

۲- محل استقرار این شعب در تهران می‌باشد و کلیه پرونده‌های مرتبط، توسط معاون اول قوه قضائیه به آن شعب ارجاع می‌شود و با تشخیص رئیس قوه قضائیه حسب ضرورت در مراکز استان‌ها نیز قابل تشکیل است.

۳- به تشخیص رئیس دادگاه جلسات علنی و قابل انتشار در رسانه‌ها می‌باشد.

۴- کلیه مواعد قانونی لازم الرعایه مندرج در آیین دادرسی از قبیل ابلاغ و اعتراض حداکثر ۵ روز تعیین می‌شود.

۵- مفاد تبصره ماده ۴۸ قانون آیین دادرسی کیفری در خصوص وکیل، در دادگاه نیز مجری خواهد بود.

۶- هر گاه ضمن رسیدگی در دادگاه نقص تحقیقاتی احراز شود دادگاه می‌تواند رأسا نیز نسبت به تکمیل تحقیقات اقدام نماید.

۷- کلیه اتهامات اشخاص حقیقی و حقوقی و کشوری و لشکری مرتبط با پرونده ارجاعی اعم از مباشر، شرکاء و معاونین در یک شعبه رسیدگی می‌شود.

۸- هرگونه تعلیق و تخفیف نسبت به مجازات اخلاالگران و مفسدان اقتصادی ممنوع است.

۹- در کلیه موارد رسیدگی به جرائم مذکور در صورت وجود دلایل کافی به تشخیص قاضی دادرسی و یا دادگاه حسب مورد قرار بازداشت موقت تا ختم رسیدگی و صدور حکم قطعی صادر می‌شود. این قرار غیر قابل اعتراض در مراجع دیگر خواهد بود. هر گونه تغییری در قرار، توسط دادگاه رسیدگی کننده صورت می‌پذیرد.

۱۰- آرای صادره از این دادگاه به جز اعدام، قطعی و لازم الاجرا می‌باشد. احکام اعدام با مهلت حداکثر ۱۰ روز قابل تجدیدنظرخواهی در دیوان عالی کشور می‌باشد.

۱۱- آیین‌نامه اجرایی این مصوبه توسط رئیس قوه قضائیه تهیه و تصویب می‌شود.

۱۲- این مصوبه برای مدت دو سال از تاریخ تصویب معتبر می‌باشد.

والامر الیکم والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته
صادق آملی لاریجانی»

پاسخ رهبر جمهوری اسلامی:

بسمه تعالی

با پیشنهاد موافقت می‌شود. مقصود آن است که مجازات مفسدان اقتصادی سریع و عادلانه انجام گیرد. در مورد اتقان احکام دادگاه‌ها دقت لازم را توصیه فرمائید.

والسلام علیکم ورحمة الله

سیدعلی خامنه‌ای

۲۰ / ۵ / ۹۷

صالح نیکبخت: به قوانین موجود تیر خلاص زده‌اند

رهبر جمهوری اسلامی در پاسخ به نامه آملی لاریجانی، رییس قوه قضاییه، در مورد اقدامات ویژه برای برخورد با اخلاک‌گران اقتصادی، دستور داد تا مجازات «مفسدان اقتصادی» «سریع» و «عادلانه» انجام گیرد.

رییس قوه قضاییه در درخواست خود به رهبر ایران، این بند را قید کرده است: «آرای صادره از این دادگاه به جز اعدام، قطعی و لازم‌الاجرا می‌باشد. احکام اعدام با مهلت حداکثر ۱۰ روز قابل تجدیدنظرخواهی در دیوان عالی کشور می‌باشد.»

برای بررسی بیشتر ابعاد حقوقی این موضوع، با صالح نیکبخت، حقوقدان ساکن ایران، گفت‌وگو کرده‌ایم. او در اوایل دهه ۷۰ خورشیدی در پرونده معروف به ۱۲۳ میلیاردی وکالت بانک صادرات را برعهده داشت؛ پرونده‌ای که فرجام آن به اعدام فاضل خداداد منتهی شد.

این حقوقدان و وکیل دادگستری، به نبود امکان تجدیدنظرخواهی برای متهمان پرونده‌های اخلاک‌گران اقتصادی، به جز در مورد صدور احکام اعدام اشاره می‌کند و به مجله «حقوق ما» می‌گوید: «این دادگاه‌ها مثل دادگاه صحرائی عمل می‌کنند. وقتی امکان تجدیدنظرخواهی نباشد، مدت اعتراض بیش از پنج روز نباشد، وقتی وکلا باید از وکلای تعیین شده قوه قضاییه انتخاب شوند... از طرفی، این مسائل با پیشنهاد رهبری مطابقت ندارد وقتی که ایشان اشاره کردند که «در مورد اتقان احکام دادگاه‌ها، دقت لازم صورت گیرد.» اتقان یعنی محکم و مستدل باشد اما با این روش‌ها مثل دادگاه صحرائی عمل می‌شود، در

این موضوع نه تنها ناقص

حقوق متهم است، بلکه

نقض کننده قانون آیین

دادرسی کیفری است که

در سال ۱۲۹۰، یعنی ۱۰۷

سال پیش، در دوره وزارت

محمدعلی فروغی تدوین و

استفاده کردند.

واقع تیر خلاصی زده‌اند به قانون دادرسی کیفری، قانونی که در سال ۱۲۹۰ توسط موسیو پرنی؛ دادستان قبلی پاریس پایه‌گذاری شد. این اقدامات اساساً با این قانون منافات دارد.»

براساس اصل ۵۷ قانون اساسی، جمهوری اسلامی ایران، تفکیک قوا را به رسمیت شناخته است: «قوای حاکم در جمهور اسلامی ایران عبارتند از: قوه مقننه، قوه مجریه و قوه قضاییه که زیر نظر ولایت مطلقه امر و امامت امت بر طبق اصول آینده این قانون اعمال می‌گردند. این قوا مستقل از یکدیگرند.» نیکبخت درباره این موضوع می‌گوید: «با توجه

نیاید با استناد به منابع معتبر اسلامی یا فتاوی معتبر، حکم قضیه را صادر نماید و نمی‌تواند به بهانه سکوت یا نقص یا اجمال یا تعارض قوانین مدونه از رسیدگی به دعوا و صدور حکم امتناع ورزد.»

نیکبخت به قانون مجازات اخلاک‌گران اقتصادی مصوب آذرماه ۱۳۶۹ اشاره می‌کند و می‌گوید: «در جمهوری اسلامی برای اخلاک‌گران نظام اقتصادی از سال ۱۳۶۹ قانونی داریم که اتفاقاً از موارد این قانون می‌توان به اخلال در نظام ارزی و پولی کشور اشاره کرد. پس بنابراین ۲۷ سال است که چنین قانونی داریم، استناد آقای لاریجانی به این که این قانون ناقص است یا ناکامل است معنایش این است که ایشان فرصت نکرده قانون را مطالعه کند یا تحت تأثیر کسانی که اهل شدت عمل هستند، قرار دارد.»

آملی لاریجانی در نامه خود بر برخورد با اخلاک‌گران اقتصادی

به این که ایران دارای نظام سیاسی مبتنی بر اصل تفکیک قوا است درخواست رییس قوه قضاییه از رهبری ایران برای این که با چنین قانونی بیاییم با متهمین رفتار کنیم، در واقع ناقص اصل تفکیک قوا است، زیرا در قانون اساسی ایران، قوایی که قانونگذار است و تعیین تکلیف می‌کند برای دو قوه دیگر، قوه مقننه است. قوه مقننه قوانین را تصویب می‌کند و پس از تأیید شورای نگهبان برای دو قوه دیگر یا اگر برای خودش هم باشد، برای خودش اجرا می‌شود. با توجه به این مسأله، استعلام آقای لاریجانی از رهبری دلیل بر این است که اصلاً قانونی نداریم.»

این حقوقدان، درخواست رییس قوه قضاییه را غیرقانونی و برخلاف اصل ۱۶۷ قانون اساسی ارزیابی می‌کند.

در اصل ۱۶۷ قانون اساسی آمده است: «قاضی موظف است کوشش کند حکم هر دعوا را در قوانین مدونه بیابد و اگر

«در چارچوب قانون مجازات اخلاگران در نظام اقتصادی کشور مصوب ۱۹ / ۹ / ۱۳۶۹ با اصلاحات و الحاقات بعدی و ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲» تأیید کرده است.

ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی، مصوب سال ۱۳۹۲، می‌گوید: «هر کس به طور گسترده، مرتکب جنایت علیه تمامیت جسمانی افراد، جرائم علیه امنیت داخلی یا خارجی کشور، نشر اکاذیب، اخلال در نظام اقتصادی کشور، احراق و تخریب، پخش مواد سمی و میکروبی و خطرناک یا دایر کردن مراکز فساد و فحشاء یا معاونت در آن‌ها گردد، به گونه‌ای که موجب اخلال شدید در نظم عمومی کشور، ناامنی یا ورود خسارت عمده به تمامیت جسمانی افراد یا اموال عمومی و خصوصی، یا سبب اشاعه فساد یا فحشاء در حد وسیع گردد، مفسد فی الارض محسوب و به اعدام محکوم می‌گردد.»

به گفته نیکبخت، وجود آئین دادرسی کیفری، نشان‌دهنده اتقان بودن، منظم و موجه بودن نظام قضایی کشور است زیرا براساس قانون آیین دادرسی کیفری، اول باید بر اساس موازین قانونی تحقیق انجام شود؛ بدون فشار و شکنجه یا هر گونه محدودیتی برای متهم.

این حقوق‌دان به سلب حق انتخاب قانونی در انتخاب وکیل و اجبار در انتخاب وکیل از میان وکلای مورد گزینش رییس قوه قضاییه اشاره می‌کند؛ موضوعی که با اصل ۵۷ قانون اساسی در مورد اصل آزادی انتخاب وکیل توسط اصحاب دعوا تطابق ندارد.

به گفته او، همان‌طور که بازپرس و دادستان دارای سواد و دانش حقوقی است و به جزییات حقوقی آشنایی دارد، متهم نیز باید برای رعایت حقوق خود از وکیل برخوردار باشد تا دو طرف از یک وضعیت برابر برخوردار باشند، وکیل را باید خود متهم تعیین کند. در این جا هم آقای لاریجانی تعیین کرده که دقیقاً مانند رسیدگی به متهمان به اصطلاح «امنیتی و سیاسی» رسیدگی شود. و می‌گوید در مرحله تحقیقات فقط وکلای «تعیینی» یعنی وکلای تعیینی قوه قضاییه حاضر باشند.

این حقوق‌دان در ادامه می‌گوید: «آقای لاریجانی انقدر عجله داشته که زحمت نکشیده این نامه را ویرایش کند، در نامه‌ای که به رهبری نوشته گفته است «مفاد تبصره ماده ۶۸ قانون آیین دادرسی کیفری در خصوص وکیل، در دادگاه نیز مجری خواهد بود.» در حالی که این تبصره مربوط به ماده ۴۸ قانون آیین دادرسی کیفری است نه ماده ۶۸.»

در تبصره ماده ۴۸ آیین دادرسی آمده است: «در جرایم علیه

دادرسی کیفری است که در سال ۱۳۹۰ یعنی ۱۰۷ سال پیش در دوره وزارت محمدعلی فروغی تدوین و استفاده کردند، حالا به قوانین موجود تیر خلاص زده‌اند و علاوه بر این به جای قانون از نظر رهبری استفاده کرده‌اند.»

این حقوق‌دان به اصل ۱۱۰ قانون اساسی در مورد وظایف و اختیارات رهبری اشاره می‌کند و می‌گوید: «در این مورد قانون اساسی برای رهبر هم در اصل ۱۱۰ قانون اساسی وظایفی تعیین کرده است، در خارج از آن، وظایف را به بقیه قوا محول کرده‌اند، اگر قرار باشد برای هر موردی به رهبری مراجعه کنید پس قوه مقننه و قضاییه را حذف کنید.»

دستورالعمل رئیس قوه قضاییه تا چه اندازه بر مبنای آیین دادرسی عادلانه است؟ صالح نیکبخت در پاسخ به این پرسش می‌گوید: «البته خود رهبری گفته‌اند رعایت «عدالت» شود و «احکام متقن» باشد اما با توجه به دستورالعملی که آقای لاریجانی دستورش را صادر کرده، اساساً اطمینانی به احکام متقن وجود ندارد، اتقان حکم و صحت و محکم بودن یک حکم زمانی صورت می‌گیرد که حقوق متهم در آن رعایت شود، زمانی حقوق متهم به خوبی رعایت می‌شود که حکم بر اساس موازین قانونی کشور باشد، زمانی موازین قانونی کشور رعایت می‌شود که همه شهروندان از دوست و دشمن، از خودی و غیر خودی و از متهم به اخلاک‌گرا اقتصادی تا یک فرد عادی، تابع یک قانون باشند، یعنی اگر فردی جرمی مرتکب شود، در دادگاه باید وضعیت متهم رعایت شود، بدون اجبار و اکراه از او تحقیق کنند، با حضور وکیل که خود متهم تعیین می‌کند، نه این که بگویند خیر لازم نیست، وکیل را خودمان تعیین می‌کنیم، قضات را هم خودمان تعیین می‌کنیم.»

این حقوق‌دان در ادامه به ابوالقاسم صلواتی، معروف به «قاضی صلواتی»، اشاره می‌کند. صلواتی رئیس شعبه ۱۵ دادگاه انقلاب تهران است و از مسئولان رسیدگی به دادگاه متهمان حوادث پس از انتخابات دهم ریاست جمهوری ایران در تابستان سال ۱۳۸۸ بود.

نیکبخت می‌گوید: «آقای صلواتی، مظهر بی‌عدالتی و ننگ برای دستگاه قضایی کشور است. وقتی می‌خواستیم از یک جوان دانشجویی دانشگاه صنعتی آریامهر سابق بود دفاع کنیم، می‌خواست با مشت به من حمله کند که نشد. چون من هم می‌خواستیم او را بزنم. در سال ۱۳۵۹ که ایشان در همدان راننده آقای ریسی بود، وارد جرگه قضا شده است. در این دادگاه‌ها، از قضاتی که از شرافت و حیثیت دفاع کنند خبری نیست. از امثال صلواتی می‌آورند، پس اتقان و اصلاتی وجود ندارد.»

قطعی صادر می‌شود. این قرار غیرقابل اعتراض در مراجع دیگر خواهد بود. هرگونه تغییری در قرار، توسط دادگاه رسیدگی کننده صورت می‌پذیرد.

۱۰- آرای صادره از این دادگاه به جز اعدام، قطعی و لازم‌الاجرا می‌باشد. احکام اعدام با مهلت حداکثر ۱۰ روز قابل تجدیدنظرخواهی در دیوان عالی کشور می‌باشد.

نیکبخت با اشاره به دو موضوع مطرح شده در نامه لاریجانی به آیت‌الله خامنه‌ای، می‌گوید: «در قانون ما نظام دو مرحله‌ای وجود دارد. باید ابتدا یک دادگاه بدوی تشکیل شود و بعد یک دادگاه تجدید نظر. در درخواست آقای لاریجانی گفته شده «احکام اعدام با مهلت حداکثر ۱۰ روز قابل تجدیدنظرخواهی در دیوان عالی کشور می‌باشد.» یعنی اگر به متهمی، حبس ابد یا ۲۰ سال یا ۵۰ سال حکم زندان دادند او حق تجدیدنظرخواهی ندارد، این سلب حقوق یک انسان است. چطور برای همه مردم حق تجدیدنظرخواهی وجود دارد؟ برای این متهمان وجود ندارد؟ این موضوع نه تنها ناقص حقوق متهم است بلکه نقض کننده قانون آیین

امنیت داخلی و خارجی کشور و همچنین جرایم سازمان یافته که مجازات آنها مشمول ماده ۳۰۲ این قانون است، در مرحله تحقیقات مقدماتی، طرفین دعوا وکیل یا وکلای خود را از بین وکلای رسمی دادگستری که مورد تأیید رییس قوه قضاییه باشند انتخاب می‌نمایند. اسامی وکلای مزبور توسط رییس قوه قضاییه اعلام می‌گردد.»

نیکبخت تأکید می‌کند: «وقتی می‌گوییم آیین دادرسی کیفری رعایت شود باید شرایط برابر به وجود آید، وکیل باید توسط خود متهم تعیین شود نه به وسیله دستگاه قضا. در کشور ایران که نزدیک به ۶۰ هزار نفر به عنوان وکیل زندگی می‌کنند، همه آنها غیر قابل اعتمادند و این ۴۰-۵۰ نفر منتخب قوه قضاییه قابل اطمینان‌اند؟»

در بند ۹ و ۱۰ نامه لاریجانی به رهبر جمهوری اسلامی آمده است:

۹- در کلیه موارد رسیدگی به جرائم مذکور در صورت وجود دلایل کافی به تشخیص قاضی دادسرا و یا دادگاه حسب مورد قرار بازداشت موقت تا ختم رسیدگی و صدور حکم

شیرین عبادی: نوشتن این نامه خلاف قانون و تأیید آن خارج از اختیارات رهبری بود

روز بیستم مرداد ۱۳۹۷، آیت الله خامنه‌ای، رهبر جمهوری اسلامی، در پاسخ به نامه ۱۲ بندی آملی لاریجانی، رئیس قوه قضاییه، دستور داده تا مفسدان اقتصادی را «سریع و عادلانه» مجازات کنند. لاریجانی در بخشی از نامه خود از رهبر جمهوری اسلامی خواسته بود: «با توجه به اینکه در وضعیت جنگ اقتصادی با دشمنان هستیم، درخواست می‌شود اجازه اقدامات ویژه در برخورد قاطع و سریع با اخلاط‌گران اقتصادی داده شود.»

پیش‌تر در تیرماه سال جاری نیز رهبر جمهوری اسلامی در اظهاراتی از قوه قضاییه خواسته بود که با «مختل‌کنندگان امنیت اقتصادی برخورد کند.»

شیرین عبادی، رئیس کانون مدافعان حقوق بشر، در این زمینه به «حقوق ما» می‌گوید: «به موجب قانونی اساسی، هیچ عملی جرم نیست مگر این که قانون تعیین کند و هیچ مجازاتی قابل اعمال نیست مگر این که قانون تعیین کرده باشد. شیوه دادرسی را قانون تعیین می‌کند و همه این موارد، نیازمند تصویب قانون در مجلس شورای اسلامی و سپس تأیید در شورای نگهبان است.»

او با اشاره به غیرقانونی بودن درخواست اخیر رئیس قوه قضاییه از رهبر جمهوری اسلامی برای مبارزه با مفسدین اقتصادی، معتقد است: «این که رئیس یک قوه بخواهد خارج از روالی که قانون اساسی تعیین کرده اعمالی را انجام بدهد یا محاکماتی را برپا نماید، کاملاً عملی برخلاف قانون است و رهبر نیز چنین اختیاراتی ندارد. اساساً هم نوشتن این نامه به رهبر، خلاف قانون و اشتباه است و همین‌طور تأیید این نامه توسط رهبر از اختیارات قانون اساسی برای رهبری نیست.»

این دستور العمل تا چه اندازه حقوق متهمان را بر اساس دادرسی عادلانه رعایت می‌کند؟

به باور خانم عبادی، هر محاکمه ای می‌بایست بر طبق مقررات قانونی و مقررات آئین دادرسی کیفری برگزار شود و این که عده‌ای بدون رعایت تشریفات قانونی و از همه مهم‌تر با محرومیت از حق داشتن وکیل بخواهند محاکمه شوند، از پایه مغایر است با دادرسی عادلانه؛ هر چند این قانون فی‌نفسه دارای معایب متعددی است.»

رئیس کانون مدافعان حقوق بشر معتقد است: «هدف، اجرای عدالت و مبارزه با فساد اقتصادی نیست منظور از میدان به در کردن رقبای احتمالی با شمشیر مبارزه با فساد اقتصادی است.»

رئیس قوه قضاییه و خانواده او در فهرست متهمان اصلی فساد اقتصادی و سوءاستفاده از قدرت برای فعالیت‌های اقتصادی در جمهوری اسلامی قرار دارند. شش سال پیش انتشار نوازی ویدیویی ۲۵ دقیقه‌ای از سوی محمود احمدی‌نژاد، حاوی مکالمات فاضل لاریجانی و سعید

مرتضوی، رئیس وقت سازمان تأمین اجتماعی، خبرساز شد. دو سال پیش هم ماجرای حساب‌های میلیاردری به اسم رئیس قوه قضاییه، بر شائبه سوءاستفاده‌های مالی قوه قضاییه و خانواده لاریجانی افزود.

خانم عبادی با اشاره به فساد اقتصادی در دستگاه قوه قضاییه و خانواده لاریجانی، می‌گوید: «در این رابطه، مسأله به نظر من، بیش از آن که جنبه مبارزه با فساد داشته باشد، بیشتر تسویه حساب سیاسی و گروهی است و در حقیقت مارک و انگ فساد اقتصادی چیزی خواهد شد برای از میدان به در کردن رقبای. زیرا اگر قرار است با فساد اقتصادی مبارزه شود این مبارزه، می‌بایست از خود شخص آقای لاریجانی و خانواده‌اش و دستگاهی که بر آن ریاست دارد یعنی قوه قضاییه شروع شود نه این که عده‌ای بدون هیچ‌گونه تشریفات دادرسی بخواهند به شیوه‌ای محاکمه شوند و در نهایت بگویند حکومت ایران با فساد اقتصادی مبارزه می‌کند.»

او می‌افزاید: «فراموش نکنیم احمدی‌نژاد در دور دوم ریاست جمهوری خود نواری را به مجلس ارائه داد که در آن به فساد خانواده صادق لاریجانی اشاره شده بود. چرا به آن نوار رسیدگی نشده؟ آن فساد نبود؟ و فقط خرید و فروش تعدادی سکه، فساد اقتصادی است؟ بنابراین در این مورد به هیچ وجه، مسأله، رعایت عدالت و مبارزه با پول‌شویی یا مبارزه با اختلاس نیست.»

این حقوقدان و فعال حقوق بشر در ادامه می‌گوید: «همین رهبر جمهوری اسلامی که چنین دستوری را صادر کرده در موارد مشابه دیگری قبلاً گفته بود» فتیله را پایین بکشید» یا «زیاد سروصدا نکنید». حالا چه شده که همه بایستی خارج از ضابطه همین قانون نیم‌بندی که خودشان تصویب کرده‌اند، محاکمه شوند؟ این‌ها سوالاتی است که جواب را صادق لاریجانی و آقای خامنه‌ای باید بگویند.»

اشاره خانم عبادی به سخنان آیت الله خامنه‌ای در مهرماه ۱۳۹۰ است که در ارتباط با پرونده اختلاس سه‌هزار میلیارد تومانی درهشت بانک بزرگ دولتی و خصوصی ایران گفته بود: «رسانه‌ها نباید این قضیه را کش دهند.» رهبر جمهوری اسلامی در تیرماه همان سال، در دیدار با فرماندهان سپاه پاسداران و نمایندگان خود در این نهاد، خواهان «حفظ وحدت» و کاهش اختلافات جناح‌های درون حکومت شده بود.

محمود طراوت روی: در هیچ شرایطی نباید به دادرسی عادلانه خدشه وارد شود

صادق لاریجانی، رئیس قوه قضائیه، در نامه‌ای به رهبر جمهوری اسلامی، با اشاره به «جنگ اقتصادی دشمنان علیه ملت ایران» و انجام برخی جرائم از سوی عده‌ای از اخلاک‌گرا و «مفسدان اقتصادی» درخواست کرد اجازه «اقدامات ویژه در برخورد قاطع و سریع در چارچوب قانون مجازات اخلاک‌گرا در نظام اقتصادی کشور و قانون مجازات اسلامی» داده شود.

در این نامه پیشنهاد شده که هرگونه تعلیق و تخفیف مجازات اخلاک‌گرا و مفسدان اقتصادی ممنوع باشد. آیت‌الله خامنه‌ای نیز با این پیشنهادها موافقت و تأکید کرده است که «مجازات مفسدان اقتصادی سریع و عادلانه انجام گیرد و در مورد اتقان احکام دادگاه‌ها دقت لازم توصیه شود.»

محمود طراوت روی، حقوقدان و وکیل دادگستری ساکن ایران، در گفت‌وگو با «حقوق ما» می‌گوید: «اصل این که رییس قوه قضائیه به رهبری نامه می‌نویسد و خارج از چارچوب غیر قانونگذاری می‌خواهد موادی از آیین دادرسی کیفری را تغییر دهد، خودش خلاف قانون است.»

به گفته «او، اصولاً براساس تجربه‌ای که داریم وقتی دادگاه‌های ویژه و آیین دادرسی‌های ویژه تشکیل و طراحی می‌شود، خروجی آن نقض حقوق دفاعی متهم است. حالا کاری نداریم پرونده مفساد اقتصادی است. خب، قطعاً هر کسی بخواهد تحت این عنوان محاکمه شود، اگر روند قانونی‌اش پیش برود، همه استقبال می‌کنند. ولی این طوری که تعریف می‌شود و آن درخواستی که آقای لاریجانی به رهبری داده، ناقض حقوق دفاعی متهم و ناقض

بسیاری از قوانین آیین دادرسی کیفری است. برای مثال، در آن پیش‌بینی شده که قرارهای بازداشت موقت غیر قابل اعتراض باشد. این خلاف آیین دادرسی کیفری است. یا مثلاً حضور وکلای دادگستری در مراجع رسیدگی کننده به این اتهامات، اگر به جای وکیل دادگستری از بین وکلای مورد اعتماد دستگاه قضایی بخواهند انتخاب کنند این هم خلاف نص صریح اصل ۳۵ قانون دادرسی است. یا این که احکام صادره به استثنای مجازات اعدام، قطعی و غیرقابل تجدید نظر باشد، این مسأله هم با هیچ منطق دادرسی عادلانه‌ای همخوانی ندارد و قطعاً مخالف تمام اصول بنیادین دادرسی عادلانه است.»

این دستورالعمل تا چه اندازه حقوق متهمان را براساس میانی دادرسی عادلانه رعایت می‌کند؟

طراوت روی در پاسخ به این سوال، به ماده ۴۸ آیین دادرسی کیفری، مصوب سال ۱۳۹۲، اشاره می‌کند:

«این ماده قانونی، به طور مطلق گفته بود متهم در تمام مراحل تحقیقات اعم از تحقیقات مقدماتی، نهایی و دادگاه، می‌تواند وکیل دادگستری اختیار کند؛ وکیل تعیینی داشته باشد. یعنی خودش به اراده خودش وکیل انتخاب کند. این قطعاً یکی از حقوق بنیادین دفاعی متهم است، یعنی حق دسترسی آزاد، بی‌واهمه و اختیاری به وکیل دادگستری.»

دو سال بعد، در ۲۳ خردادماه ۱۳۹۴ تبصره بحث‌برانگیزی به ماده ۴۸ آیین دادرسی کیفری افزوده شد: «در جرائم علیه امنیت داخلی یا خارجی و همچنین جرائم سازمان‌یافته که مجازات آنها مشمول ماده (۳۰۲) این قانون است، در مرحله تحقیقات مقدماتی طرفین دعوی، وکیل یا وکلای خود را از بین وکلای رسمی دادگستری که مورد تأیید رئیس قوه قضائیه باشد، انتخاب می‌نمایند. اسامی وکلای مزبور توسط رئیس قوه قضائیه اعلام می‌گردد.»

محمود طراوت روی ادامه می‌دهد: «در خردادماه سال ۹۴ دستگاه قضایی پیش‌نویس یک لایحه را تهیه کرد و به دولت داد و دولت به مجلس ارائه کرد. در این تبصره گفته شده که در جرائم امنیتی و جرائم موضوع ماده ۳۰۲ آیین دادرسی کیفری است. متهم در مرحله تحقیقات مقدماتی باید وکیلش را از بین وکلای مورد اعتماد قوه قضائیه که فهرستش را رییس قوه قضائیه منتشر می‌کند، تعیین نماید. البته هیچ‌وقت هم لیست مشخصی از هیچ مرجع رسمی اعلام نشد، منتها بعضی از دادپارها و بازپرس‌ها بر سر بعضی پرونده‌ها، مخصوصاً پرونده‌های امنیتی، حق دسترسی متهمین را به وکیل انتخابی محدود کردند و به هر حال حقوقشان در پرونده نقض می‌شود.»

به گفته این حقوق‌دان، در نامه‌ای که اخیراً رییس قوه قضائیه به رهبر جمهوری اسلامی نوشته و مورد موافقت این مقام قرار گرفته است، تبصره ماده ۴۸ را به مرحله دادگاه سرایت داده؛ یعنی آن موقع در مرحله تحقیقات مقدماتی دادسرا می‌توانستند تبصره ماده ۴۸ را اعمال کنند. اما الان تا پایان مرحله رسیدگی در دادگاه هم می‌توانند تبصره ماده ۴۸ را اعمال کنند. یعنی متهمی که حالا اتهامش یکی از اتهامات اقتصادی است، در دادگاه ویژه‌ای محاکمه می‌شود که دادرسی ویژه‌ای دارد و حق تعیین وکیل دلخواهش را هم ندارد و حتماً باید وکیلش را از بین وکلای انتخاب کند که توسط دستگاه قضایی به او معرفی می‌شود و این مسأله با هیچ منطق دادرسی، اصلاً سازگار نیست.»

آیا قوانین موجود برای مبارزه با مفسدین اقتصادی ناکافی بوده که این دستورالعمل به صورت ویژه قرار است اجرایی

این‌که بگویند مجازات اعدام صرفاً ظرف ۱۰ روز قابل دادرسی دیوان عالی کشور است، از پایه و اساس به اصول دادرسی منصفانه که جزو بنیان‌های عدالت است، ضربه وارد می‌کند.

شود؟
 طراوت روی در جواب می‌گوید: «ببینید در بحث ماهیت نیامده‌اند درخواست بدهند. یعنی نیامده‌اند جرم‌انگاری کنند، نیامدند برای رفتاری مجازات تعیین کنند. یعنی ما هنوز در ماهیت جرم، همان قوانین خودمان را داریم و اتفاقاً خیلی هم کافی است. منتها آمده‌اند شکل دادرسی ویژه‌ای را برایش تعریف کرده‌اند. طبق قوانین گذشته دارند رسیدگی می‌کنند در ماهیت، ولی آیین دادرسی ویژه برایش تعریف می‌کنند چون می‌گویند شرایط کشور «شرایط ویژه» است. به هر حال شرایط کشور اگر هم ویژه باشد، نباید این مسأله را دستاویزی قرار بدهیم که بر شکل دادرسی منصفانه و عادلانه خدشه‌ای وارد کنیم. وقتی نتوانیم به وکیل دلخواه و مورد اعتماد خودمان دسترسی داشته باشیم، وقتی قرار بازداشت موقت، غیرقابل اعتراض پیش‌بینی شود، وقتی بگویند احکامی که در چنین دادگاه‌هایی صادر می‌شود به جز موارد اعدام، قطعی و غیرقابل اعتراض است، [این خدشه به دادرسی عادلانه است].»

در بندهای ۹ و ۱۰ نامه آملی لاریجانی به آیت الله خامنه‌ای گفته شده است:

«۹- در کلیه موارد رسیدگی به جرائم مذکور در صورت وجود دلایل کافی به تشخیص قاضی دادرسی و یا دادگاه حسب مورد قرار بازداشت موقت تا ختم رسیدگی و صدور حکم قطعی صادر می‌شود. این قرار غیر قابل اعتراض در مراجع دیگر خواهد بود. هرگونه تغییری در قرار، توسط دادگاه رسیدگی کننده صورت می‌پذیرد.

۱۰- آرای صادره از این دادگاه به جز اعدام، قطعی و لازم‌الاجرا می‌باشد. احکام اعدام با مهلت حداکثر ۱۰ روز قابل تجدیدنظرخواهی در دیوان عالی کشور می‌باشد»
 طراوت روی با اشاره به موارد یادشده در نامه رئیس قوه قضاییه، توضیح می‌دهد: «این‌که بگویند مجازات اعدام صرفاً ظرف ۱۰ روز قابل دادرسی دیوان عالی کشور است، از پایه و اساس به اصول دادرسی منصفانه که جزو بنیان‌های عدالت است، ضربه وارد می‌کنند. به هر حال خروجی چنین دادگاه‌هایی احتمالاً خروجی عادلانه‌ای نباید باشد.»

این حقوقدان، به یک مثل معروف اشاره می‌کند: «ما از مردن نمی‌ترسیم؛ می‌ترسیم اجل در خونه ما رو یاد بگیره!» و می‌افزاید: «ممکن است فردا روزی راجع به هر قضیه‌ای بیایند دادرسی ویژه تعریف کنند، مثلاً راجع به وکلای دادگستری بیایند دادرسی ویژه تعریف کنند، این جاست که خطا محسوب می‌شود.»

قوه مقننه عبور کند اما یک دستورالعملی را به صورت قانون درآورده‌اند و دو سال هم اعتبار برایش قائل شده‌اند. سابقه هم نشان داده است که چنین قوانینی گرچه برای مدت محدود می‌آیند، ولی بعضاً تا سال‌ها آثار خود را بر جای می‌گذارند.»

آملی لاریجانی در بند یکم نامه خود به آیت الله خامنه‌ای نوشته است: «حسب مفاد تبصره ۶ ماده ۲ قانون مذکور شعبی از دادگاه انقلاب اسلامی را با ترکیب سه نفر قاضی با حداقل ۲۰ سال سابقه قضائی (یک نفر رئیس و دو مستشار) تشکیل دهد. رسمیت دادگاه با حضور دو نفر از اعضاء خواهد بود.»

طراوت روی با اشاره به این بخش از نامه تأکید می‌کند: «یک یا چند شعب دادگاه انقلاب تهران را شعبه ویژه قرار می‌دهند که با حضور سه نفر قاضی رسیدگی می‌شود. در ماده ۲ قانون مجازات اخلاگران در نظام اقتصادی کشور، مصوب آذر ۱۳۶۹، آمده است: «هر یک از اعمال مذکور در بندهای ماده ۱ چنانچه به قصد ضربه‌زدن به نظام جمهوری اسلامی ایران و یا به قصد مقابله با آن و یا با علم به مؤثر بودن اقدام در مقابله با نظام مزبور، چنانچه در حد فساد فی‌الارض باشد، مرتکب به اعدام و در غیر این صورت به حبس از پنج سال تا بیست سال محکوم می‌شود و در هر دو صورت دادگاه به عنوان جزای مالی به ضبط کلیه اموالی که از طریق خلاف قانون به دست آمده باشد حکم خواهد داد. دادگاه می‌تواند علاوه بر جریمه مالی و حبس، مرتکب را به ۲۰ تا ۷۴ ضربه شلاق در انظار عمومی محکوم نماید.»

در تبصره ۵ این ماده نیز تصریح شده است: «هیچ یک از مجازات‌های مقرر در این قانون قابل تعلیق نبوده و همچنین اعدام و جزاهای مالی و محرومیت و انفصال دائم از خدمات دولتی و نهادها از طریق محاکم قابل تخفیف یا تقلیل نمی‌باشد.»

طراوت روی در توضیح مجازات مفسدین اقتصادی براساس قانون مجازات اخلاگران در نظام اقتصادی، مصوب سال ۱۳۶۹، معتقد است: «قوانین مبارزه با اخلاگران و مفسدین اقتصادی مجازات اعدام را پیش‌بینی کرده است. این‌که چه کسی را تشخیص بدهند و چه رفتاری را جزو فساد در سیستم اقتصادی کشور تلقی کنند. به هر حال، ملغمه‌ای از این مفهوم ساخته می‌شود که هر چیزی را داخلش بیندازیم. یعنی می‌توانیم بگوییم هر رفتاری فساد در اقتصاد است؛ یعنی از کسی که آمده مثلاً انباردار عمده مواد غذایی بوده و به هر دلیلی جنسش را بیرون نداده، می‌توانیم بگوییم مفسد اقتصادی است الی ماشاءالله.»

به گفته این حقوقدان، «اگر کسی مرتکب هر جرمی شد، باید نسبت به او اصول دادرسی منصفانه رعایت شود؛ حتی اگر مفسد اقتصادی باشد؛ حتی اگر تروریست باشد؛ حتی اگر اقدام کننده علیه امنیت ملی کشور باشد. در هر درجه‌ای از رفتار مجرمانه به متهم منتسب کنیم، در هر شرایط ویژه‌ای که داشته باشیم، دلیل نمی‌شود که دادرسی منصفانه را شهید کنیم.»

احکامی که در شعبه ویژه رسیدگی می‌شود، به استثنای این‌که مجازات متهمی اعدام باشد، غیرقابل تجدید نظر است. یعنی هر رأیی را که دادگاه صادر کرد، قطعی است. مگر این‌که مجازات اعدام باشد که می‌گویند ظرف ۱۰ روز

فرامین سلطانی و احکام حکومتی؛ از خمینی تا خامنه‌ای

نقی محمودی

اصل قانونی بودن جرائم و مجازات‌ها، یکی از اصول مهم و شناخته شده در حقوق کیفری است. بی‌شک، رعایت حقوق فردی و اجتماعی افراد جامعه در سایه شناسایی و پذیرش اصل قانونی بودن جرائم و مجازات‌ها امکان پذیر است. صرف نظر از این که ممکن است برخی از نظام‌های حقوقی، حسب دیدگاه‌های سیاسی بنیادین خود، تلقی خاصی از آن داشته باشند، این اصل امروزه اصلی شناخته شده است. اصل مذکور تا رسیدن به این مرحله سابقه‌ای طولانی در تکوین و تکامل خود پشت سر گذاشته است. از الواح سفالین تمدنهای باستانی بین النهرینی تا تمدنهای قدیمی آسیای صغیر، همگی نشانی از رد پاهای این اصل را در خود دارند. بررسی سابقه این اصل اهمیت ویژه‌ای در تاریخ تحولات حقوق اندیشه‌ها و مکاتب مختلف کیفری دارد. جایگاه این اصل در دوران پیش از عصر روشنگری و پس از آن قابل تأمل و بررسی است.

اصل قانونی بودن جرائم و مجازات‌ها دو مفهوم عام و خاص دارد. در مفهوم خاص، محور اصلی جرم و مجازات است و گفته می‌شود هیچ عملی جرم نیست مگر آنکه در قانون به آن تصریح شده باشد و هیچ مجازاتی اعمال نمی‌شود مگر به موجب قانون. اما، در مفهوم عام، مضاف بر جرم و مجازات، جایگاه قانونی

و صلاحیت دادگاه‌ها و رعایت تشریفات آئین دادرسی کیفری را نیز بایستی قانون تعیین نماید. در همین راستا، اصل تفکیک قوا و عدم مداخله هر سه قوه در امور یکدیگر، رعایت حقوق فردی و اجتماعی شهروندان و دادرسی عادلانه را تأمین و تضمین می‌کند.

انقلاب کبیر فرانسه، مدیون تلاش‌های بسیاری از اندیشمندان علوم اجتماعی در زمینه روشنگری است. در بررسی انقلاب کبیر فرانسه که شاید بیشترین اثر را در زمینه ترویج این اصل داشته است، باید به ریشه‌ها و زمینه‌های فکری قبل از انقلاب توجه داشت. این ایام مقارن ظهور اندیشه‌های فیلسوفانی نظیر مونتسکیو، بکاریا، ولتر و روسو است.

مونتسکیو از جمله کسانی بود که اعتقاد داشت متون قانونی باید روشن و صریح باشد و از کلی‌گویی در متن قانون باید پرهیز شود. به اعتقاد مونتسکیو، هنگام تدوین قوانین نکات زیر باید مورد توجه قانون‌گذاران قرار گیرد:

۱. انشاء و مضامین قانون باید صریح باشد.
۲. انشاء قانون باید ساده باشد و شخص برای دریافت معنی آن محتاج تفکر نگردد.
۳. مضامین قانون باید طوری باشد که همه از آن یک مطلب را دریافت کنند و استنباط‌های گوناگون ممکن نباشد.
۴. در خصوص وضع مجازات‌های مالی، حتی المقدور نباید

مجازات مالی را به نرخ پول وضع نمود، زیرا ارزش پول به تبعیت زمان و سایر عوامل تغییر یافته و در نتیجه با کم شدن بهای پول، چنین جرمی رایج می‌گردد.

۵. هرگاه در قانون حدود و حقوق اشخاص به طور مشخص معلوم گردید، نباید عبارات و مضامینی به کار گرفته شود که جنبه ابهام داشته باشد.

۶. در قانون باید حتی المقدور موارد استثنائی کم باشد، زیرا چنین مواردی باعث ورود به استثنائات و جزئیات دیگر می‌شود.

۷. قانون‌گذار باید متوجه باشد که هیچگاه قوانین بی‌فایده وضع ننماید. زیرا قوانین بی‌فایده اثر قوانین مفید را از بین می‌برد.

در طول حیات قریب به ۴۰ ساله جمهوری اسلامی، بارها و بارها، اصل قانونی بودن جرائم و مجازات‌ها، اصل سرزمینی بودن جرائم و مجازات‌ها، اصل صلاحیت قانونی دادگاه‌ها و اصل عقاب بلا بیان، نقض شده‌اند.

روح‌الله خمینی، که خود را ولی فقیه و حکومت جمهوری

مشابه اقدام اخیر و

مداخله ولی فقیه در

امور قضائی، صدور

دستور تشکیل دادسرا و

دادگاه‌های ویژه روحانیت

در سال ۱۳۵۸ بود.

اسلامی را حکومت الله بر روی زمین می‌دانست، با اختیارات فراقانونی خود و بدون در نظر گرفتن اصول و قوانین حقوقی، سرمنشاء بسیاری از مداخلات فراقانونی در امور مختلف سیاسی، اجتماعی و حقوقی حتی فراتر از اختیارات مندرج در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران شد.

یکی از این اقدامات و مداخلات در امور قوه قضائیه، صدور دستور تشکیل دادسرا و دادگاه‌های ویژه روحانیت در سال ۱۳۵۸ است.

دادسرا و دادگاه ویژه روحانیت مستقیماً زیر نظر رهبر ایران فعالیت کرده و روند دادرسی در آن نیز با قوه قضائیه و سایر دادگاه‌های ایران متفاوت است.

سید روح‌الله خمینی، با اندیشه مخفی نگه داشتن و سرپوش گذاشتن بر جرائم روحانیون، اقدام به صدور دستور تأسیس دادسرا و دادگاه ویژه روحانیت کرد. وکلای غیر روحانی، حق وکالت در دادسرا و دادگاه‌های ویژه روحانیت را ندارند و حتی برای خود وکلای روحانی نیز بایستی مجوز خاصی در این خصوص صادر شود وگرنه هر وکیل روحانی هم بدون داشتن چنین مجوزی، قادر به وکالت در دادسرا و دادگاه مذکور نیست.

دادگاه ویژه روحانیت، در عمر ۳۸ ساله خود بسیاری از روحانیون منتقد جمهوری اسلامی را محاکمه کرده که از جمله مهم‌ترین آنان سید حسین کاظمینی بروجردی، سید محمدکاظم شریعتمداری، حسینعلی منتظری، محمدرضا نکونام، عبدالحمید معصومی تهرانی، عبدالله نوری، مرتضی فهیم کرمانی، محسن کدیور، حسن یوسفی اشکوری، سید مهدی هاشمی، هادی قابل، هادی خامنه‌ای، مجید جعفری تبار، احمد منتظری و سید حسین حسینی شیرازی هستند.

این دادگاه همچنین ضمن محاکمه محمد موسوی خوئینی‌ها مدیر مسئول روزنامه سلام حکم به توقیف پنج ساله این روزنامه داد.

احکام شدید علیه روحانیون منتقد در حالی از سوی این دادگاه صادر می‌شد که در جریان انتشار فیلم یک روحانی در حال روابط جنسی، وی تنها به صد ضربه شلاق، تبعید و خلع لباس محکوم گردید.

پس از مرگ روح‌الله خمینی، علی خامنه‌ای پا جای پای

او گذاشت. مجلس ششم که در انحصار اصلاح‌طلبان حکومتی بود پس از ماه‌ها مباحثه قصد داشت لایحه اصلاح قانون مطبوعات را در مجلس طرح و نسبت به اصلاح آن اقدام کند ولی قبل از شروع جلسه، مهدی کروبی که در میان اصلاح‌طلبان حکومتی به «شیخ شجاع» شهره است، صراحتاً اعلام کرد که طرح بنا به دستور رهبر جمهوری اسلامی از دستور جلسه حذف شده است. در ادامه نیز توضیح داد اگر ولایت فقیه را قبول می‌کنیم، بایستی تمام دستورات او را هم لازم الاجرا بدانیم (نقل به مضمون).

طی روزهای اخیر و پس از افزایش چشمگیر ارزش ارزهای خارجی با ریال و به تبع آن، افزایش تمام کالاها و خدمات، خامنه‌ای دستور داده است تا برای رسیدگی به جرائم به تعبیر وی «مفسدان اقتصادی» دادگاه‌های ویژه‌ای تأسیس و احکام صادره از سوی این دادگاه‌ها قطعی و غیر قابل تجدید نظر باشد. مسوولان مختلف جمهوری اسلامی از خمینی گرفته تا مسئولان جزء، هیچ‌گاه حاضر به قبول مسوولیت خود در قبال عملکردهای اشتباه خود نبوده‌اند و بروز تمام نابسامانی‌ها در تمام زمینه‌ها را یا به توطئه استکبار جهانی و یا به افراد خرده پا نسبت داده و به این ترتیب، از قبول مسوولیت شانه خالی کرده‌اند.

صدور چنین دستوری از سوی خامنه‌ای برای تشکیل دادگاه ویژه، نه تنها با اصول مسلم حقوقی و دادرسی عادلانه در تعارض است بلکه خارج از حیطه اختیارات وی حتی در قانون اساسی خود جمهوری اسلامی ایران است. علاوه بر انکار معضلات و یافتن راهی برای برون‌رفت از آن، رهبر جمهوری اسلامی قصد ایجاد ترس در جامعه دارد. چنین رویکردی نه تنها در درازمدت بلکه در کوتاه‌مدت نیز یارای حل مشکلات را ندارد و شاید خامنه‌ای و سایر مسوولان جمهوری اسلامی هم بر این امر واقف باشند.

قوانین بایستی به وسیله مرجع صالح، یعنی قوه مقننه، وضع شوند. مداخله دو قوه دیگر (مجریه و قضائیه) به صورت صدور دستور، فاقد وجهه‌ی حقوقی و قانونی است؛ چرا که استقلال قوا را مخدوش می‌کند. بنابراین، به طریق اولی، صدور دستور مبنی بر وضع قوانین جدید از سوی کسی که خود را ولی فقیه، یا سلطان و حکمروا پندارد، به مراتب قبح بیشتری دارد و حاکمیت قانون را لرزان‌تر می‌کند.

قاسم شعله‌سعدی: مشکل را باید در خود قانون

اساسی جست

قاسم شعله‌سعدی، حقوق‌دان و نماینده سابق مجلس شورای اسلامی، در مورد موافقت رهبر جمهوری اسلامی با درخواست رئیس قوه قضائیه برای کسب مجوز برخورد با اخلاک‌گران اقتصادی، معتقد است که «نه نیازی بوده آقای لاریجانی چنین درخواستی بکند و نه لازم بوده که چنین جواب مثبتی دریافت بکند؛ در حالی که آقای خامنه‌ای طبق قانون اساساً باید خود تابع قانون باشد.»

قاسم شعله‌سعدی، حقوق‌دان و نماینده مجلس شورای اسلامی در دوره‌های سوم و چهارم، در ادامه گفت‌وگو با «حقوق ما» افزود: «در قانون اساسی مواردی داریم که به اختیارات و وظایف رهبری اشاره کرده است. یکی از این موارد این است که طبق اصل ۱۰۷ قانون اساسی رهبر، اولاً مفعول است. در بسیاری از کشورها تقریباً همه کشورها، رهبر مفعول نیست، مصونیت دارد. ولی اصل ۱۰۷ قانون اساسی صراحتاً می‌گوید که «رهبر منتخب خبرگان، ولایت امر و همه مسوولیت‌های ناشی از آن را بر عهده خواهد داشت» و ذیل اصل ۱۰۷ دوباره از باب تحکیم، اضافه می‌کند که «رهبر در برابر قوانین با سایر افراد کشور مساوی است.» از سوی دیگر، اختیارات رهبر در اصل ۱۱۰ در ۱۱ مورد احصاء شده و هیچ کدام از این ۱۱ مورد به رهبر اجازه نمی‌دهد که بیاید و قانون‌گذاری کند.»

این فعال حقوق بشر، قانون‌گذاری را شأن مجلس می‌داند

امروز بر خلاف آن زمان که

مستشارالدوله می‌گفت

مشکل کشور یک کلمه

است و آن نبود «قانون»؛

من ادعا می‌کنم که امروز

مشکل کشور، یک کلمه

است و آن خود «قانون

اساسی» جمهوری اسلامی

است.

و معتقد است: «بنابراین از همان ابتدا، درخواست رئیس قوه قضاییه و پاسخی که دریافت کرده، هم غلط و غیرقانونی است.»

به باور شعله‌سعدی؛ آئین دادرسی و تشکیل دادگاه‌ها باید براساس قانون باشد. بنابراین هر چیز فراقانونی و خارج از قانون، خود به خود از اعتبار برخوردار نیست.

این حقوق‌دان، تشکیل دادگاه‌های مبارزه با اخلاک‌گران اقتصادی را یادآور تشکیل دادسرا و دادگاه ویژه روحانیت در سال ۱۳۵۸ و اعدام زندانیان سیاسی در تابستان ۶۷ می‌داند: «در واقع یک حالتی ایجاد شده مثل فتوایی که آقای خمینی در تابستان ۶۷ داد متشکل از یک کمیته‌ای مرکب از دادستان انقلاب و حاکم شرع و نماینده اطلاعات که اگر احراز می‌کردند که مثلاً متهمین بر مواضع خودشان هستند، آنها محکوم به اعدام بودند و تعداد زیادی هم اعدام شدند. آن دادگاه‌ها از یک دادرسی عادلانه خارج بودند.»

به گفته قاسم شعله‌سعدی، این اقداماتی که در حال انجام هستند، جملگی خلاف قانون است و یادآور اوائل انقلاب و دادگاه ویژه روحانیت است که از همان روز اول تشکیل شد؛ نه از طریق قانون‌گذاری، بلکه با دستور آقای خمینی، که هنوز هم ادامه دارد.

این استاد حقوق، تشکیل دادگاه‌های برخورد با اخلاک‌گران اقتصادی براساس دستورالعمل اخیر قوه قضاییه را خطرناک و پایه‌گذار بدعتی نادرست ارزیابی می‌کند:

«در این شرایط، ممکن است برای کسانی که اصلاً نقشی هم در این پرونده‌ها ندارند پرونده‌سازی شود. در نتیجه چون به وکیل تعیینی و دادرسی عادلانه دسترسی ندارند، ممکن است حقوق‌شان تضییع شود. بنابراین کار آقای لاریجانی، کار بسیار خطرناکی است و بدعت بدی است و من به عنوان یک حقوق‌دان قطعاً نمی‌توانم این کار را تأیید کنم.»

به گفته وی، مجرمین هم حق داشتن دادرسی عادلانه را دارند و دادرسی عادلانه از اساس برای مجرم است و لذا کاش روزی ما برسیم به آن مرحله‌ای که تابع قانون باشیم و از این اقدامات صورت نگیرد.

شعله‌سعدی در پایان با اشاره به فقدان قانون، به موضوع مورد بحث در رساله «یک کلمه»، اثر میرزا یوسف خان تبریزی معروف به «مستشارالدوله» اشاره می‌کند و می‌گوید: «امروز بر خلاف آن زمان که مستشارالدوله می‌گفت مشکل کشور یک کلمه است و آن نبود «قانون»؛

من ادعا می‌کنم که امروز مشکل کشور، یک کلمه است و آن خود «قانون اساسی» جمهوری اسلامی است که به رئیس قوه قضاییه اجازه می‌دهد تا چنین درخواستی بکند و به رهبر اجازه می‌دهد که چنین جوابی بدهد. همان قانونی که به شورای نگهبان اجازه بدهد هر طور دلش خواست قانون اساسی را تفسیر کند و بر انتخابات، آنگونه که می‌خواهد، نه نظارت، بلکه دخالت کند.»

«یک گام مثبت برای مقابله با رانت‌خواری» از منظر رئیس شورای فرهنگی نهاد ریاست جمهوری

سیدرضا اکرمی، رئیس شورای فرهنگی نهاد ریاست جمهوری و عضو شورای مرکزی جامعه روحانیت مبارز، در گفت‌وگو با مجله «حقوق ما»، نامه اخیر رئیس قوه قضاییه به رهبر جمهوری اسلامی را یک گام مثبت برای مقابله با فساد و رانت‌خواری در کشور ارزیابی کرد.

این عضو جامعه مدرسین حوزه علمیه قم معتقد است: «ما در آغاز فروردین ماه ۹۷ - که امروز هم در برج پنجم آن قرار داریم - ناگهان بدون هیچ دلیل و علت عاقلانه‌ای، با یک سری مسائل متعدد مثل گرانی، بالا رفتن قیمت سکه، ارز، رانت‌خواری‌ها و امثال این‌ها مواجه شدیم. یعنی در این چهار پنج ماه سال ۹۷ نه قحطی داشتیم، نه صاعقه‌ای داشتیم، نه جنگی داشتیم و نه مسأله‌ای خاص ولی ناگهان مواجه شدیم با رانت‌خواری‌ها، فساد فی‌الارض و الی آخر.»

اکرمی افزود: «کاملاً پیداست که بالاخره یک عده‌ای ولو به خاطر اظهارات ترامپ، ریاست جمهوری امریکا، و خارج شدن او از برجام و امثال این‌ها بخواهند نظم جامعه ما را بر هم بریزند و اختلاف به وجود بیاورند. لذا باید مورد آن‌هایی را که واقعاً افساد می‌کنند، فساد می‌کنند، بی‌جهت در جامعه دلهره و اضطراب به وجود می‌آورند، بررسی کنیم تا ببینیم واقعاً از روی عمد است یا از روی جهل است؟ و یل از روی دستور بیگانه است یا از روی حماقت خودشان است؟ باید یک بررسی دقیق کنیم؛ منتها باید سریع به این کار رسیدگی شود و عادلانه و با دقت تا انشاءالله این مسائل تکرار نشوند.»

رئیس شورای فرهنگی نهاد ریاست جمهوری گفت: «ما در طول این ۴۰ سال، نمونه‌های بسیار و مشابه این مسائل را داشتیم. منتها این دفعه بی‌دلیل و بدون مدرک بود. ما حادثه‌ای نداشتیم، بی‌خود و بی‌جهت، همه ۸۰ میلیون نفر

مردم را به دلهره و اضطراب انداخته‌اند.» این مقام مسوول در نهاد ریاست جمهوری در ادامه تأکید کرد: «شما این گزارش‌های خبری را گوش کنید. می‌بینید یکی میله‌گرد را احتکار کرده، دیگری کاغذ را احتکار کرده، یا دارو را احتکار کرده است. می‌بایست با کسی که مانع آسایش و آرامش عمومی جامعه باشد برخورد جدی و قاطعی صورت گیرد. البته طبق قانون، بررسی این مسائل باید در دادگاه به صورت عادلانه ولی سریع انجام شود.»

اکرمی در پاسخ به حق داشتن وکیل برای متهمان پرونده‌های اقتصادی، می‌گوید: «به هر حال، همه مباحث حقوقی او دنبال می‌شود، دادگاه برگزار می‌شود و می‌تواند از خودش، اگر خلاف نکرده، دفاع کند. ولی باید سریع و با دقت انجام گیرد.»

